

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 330.3:629.73:339.9

НАПРЯМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НАЦІОНАЛЬНОЇ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

DOI 10.30838/ P.ES.2224.240418.5.46

Прушківська Е.В., д.е.н.
Губарь О.В., к.е.н.

Запорізький національний технічний університет

У статті розглянуто напрями міжнародного співробітництва національної авіаційної галузі в умовах глобалізації. Проаналізовано вплив глобалізації на формування секторальної структури національної економіки. Визначено, що взаємозалежність та взаємопроникнення національних економік призводить до диспропорцій в їх структурі. Доведено, що вплив глобалізації, як однієї із основних структуроформувальних чинників, прискорює формування постіндустріального суспільства в країнах із трансформаційною економікою. Виокремлено особливості світового авіабудування в умовах глобалізації економіки. Обґрунтовано риси сучасної моделі реалізації проектів світових виробників авіабудування. Розглянуто світову авіабудівну промисловість як «ієрархічну піраміду постачальників». Розкрито досвід провідних країн світу в контексті державної підтримки літакобудування. Запропоновано практичні рекомендації щодо формування напрямів міжнародного співробітництва національної авіаційної галузі в умовах глобалізації.

Ключові слова: авіаційна галузь, міжнародне співробітництво, інтеграційні умови, глобалізація, авіаційні підприємства, інтернаціоналізація виробництва.

UDC 330.3:629.73:339.9

DIRECTIONS OF INTERNATIONAL COOPERATION OF THE NATIONAL AVIATION INDUSTRY AMID GLOBALIZATION

DOI 10.30838/ P.ES.2224.240418.5.46

Prushkivska E., Dr.of Econ.Sc.
Gubar O., PhD in Economics

Zaporizhzhja National Technical University

The directions of international cooperation of the national aviation industry amid globalization are studied in the article. The globalization influence on the sectoral structure formation of the national economy is analyzed. It is determined that interdependence and interpenetration of national economies leads to disproportions in their structure. It is proved that the impact of globalization, as one of the main structural determinants, accelerates the formation of a post-industrial society in countries with a transformational economy. The features of world aircraft building amid globalization

of economy are singled out. The features of the modern model of aircraft building world manufacturers projects are substantiated. The world aviation industry is considered as a "hierarchical pyramid of suppliers". The experience of the world leading countries in the context of aircraft construction state support is revealed. The practical recommendations for formation of international cooperation directions of the national aviation industry amid globalization are offered.

Key words: aviation industry, international cooperation, globalization, aviation enterprises, internationalization of production.

Актуальність проблеми. Сучасні економічні системи зазнають значного впливу глобалізації, яка привносить нову якість у ведення господарської діяльності та є причиною взаємопереплетіння та взаємоузгодженості економічних, соціальних, політичних, культурних процесів. Глобалізація є структуроформувальним чинником національної економіки. В умовах посилення глобалізації, структурування економічних систем має базуватися на поєднанні кількісних характеристик з якісними і при цьому враховувати особливості національного розвитку, який може здійснюватися нелінійно, носити інверсійний та біфуркаційний характер. Згідно цього при структуруванні національної економіки необхідно у кожному секторі виділяти полюси зростання, які забезпечують, з одного боку, його власний економічний розвиток, а з іншого – розвиток національної економіки в цілому.

Під її впливом глобалізації формуються нові взаємозв'язки між окремими економічними суб'єктами, визначаються пріоритетні напрямки розвитку економік країн світу та вектори міжнародного економічного співробітництва (МЕС) між підприємствами в рамках різних галузей кожної країни. Однією із галузей промисловості, яка відчутно зазнає впливу глобалізації та інтеграції, є авіаційна галузь. Глобалізація зачіпає не лише вартість економічних ресурсів, але й розвиток ділової активності галузі та масштаб конкуренції. Саме в авіаційній галузі досить вагомо проявляється процес інтернаціоналізації виробництва, що спричиняє розподіл світового ринку та утворення транснаціональних корпорацій (ТНК). Для України питання визначення напрямів міжнародного співробітництва авіаційної галузі є вкрай актуальним з причин пріоритетності даної галузі у стратегічному розвитку національної економіки та реалізації нового вектору зовнішньої політики нашої держави.

Аналіз останніх наукових досліджень. Динаміка розвитку авіаційної промисловості, специфіка діяльності ТНК в сфері

авіабудування та конкуренті стратегії компаній широко розкриті як на теоретичному, так і практичному рівні науковцями та фахівцями в сфері авіабудування. В цьому контексті слід відмітити наукові надбання таких авторів, як: Андреева О., Аревф'єва О., Бронова Ю., Борисенко П., Геєць І., Капаруліна І., Скібіцька Л, Смітюх Т. та інші [1-6]. Але варто зазначити, що авторами недостатньо досліджено проблеми обґрунтування напрямів розвитку авіабудівної галузі України в умовах глобалізації. Проблема розробки альтернативних варіантів розвитку міжнародного співробітництва в авіаційній галузі постала після початку російсько-українського конфлікту, оскільки саме з Російською Федерацією наша держава побудували тісні виробничі зв'язки у сфері літакобудування. Але ще до настання конфлікту українські авіаційні підприємства формували резерви співробітництва з іншими країнами. Відповідно вкрай важливим є вирішення проблем та перспектив інтернаціоналізації національної авіаційної промисловості в нових інтеграційних умовах.

Метою роботи є аналіз особливостей світового авіабудування в умовах глобалізації та розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування напрямів міжнародного співробітництва національної авіаційної галузі в умовах глобалізації.

Викладення основного матеріалу дослідження. Інтернаціоналізація господарського життя, яка розповсюджується на всі країни світу, зумовила виникнення і формування якісно нового явища-глобалізації. Українська вчена Л. Шинкарук, досліджуючи вплив глобалізації на світогосподарські пропорції, зазначає що «...сучасна економіка – це війна пропорцій і на сьогодні спостерігається ланцюгова реакція спотворень основних економічних пропорцій, які ідентифікуються як диспропорції і призводять до дисбалансів, тобто диспропорції виступають характеристикою як пропорційності, так і її негативних змін» [7, с. 9]. Тобто посилення глобалізаційних процесів призводить до взаємозалежності та взаємопроникнення, взаємопереплетіння національних економік. Ці процеси також ведуть до асиметричності та нерівномірності як на міжнародному, так і на національному рівнях. Результатом цього є диспропорції в структурі національної економіки.

Глобалізація є логічним розвитком суспільства, а її вплив як зовнішнього чинника на структуру економіки не викликає сумнівів, оскільки вона є суспільно-економічним процесом. Глобалізація як

чинник впливає на всі види структур національної економіки: відтворювальну, галузеву, територіальну, секторальну, зовнішньоекономічну та ін. Але її вплив на секторальну структуру очевидний, оскільки секторальна структура характеризує рух суспільства від аграрної стадії до індустріальної, від індустріальної до постіндустріальної стадії економічного розвитку.

Вплив глобалізації на формування секторальної структури національної економіки є дуальним. Оскільки для розвинених країн глобалізація прискорила формування постіндустріального суспільства, але для країн із трансформаційною економікою поглиблює диспропорції в секторальній структурі через розвиток сировинних експортоорієнтованих галузей, які складають основу первинного сектору. Частка високотехнологічних галузей, які переважно відносяться до третинного сектору в структурі національної економіки, є незначною, проте продукція цих галузей є складовою українського імпорту із розвинених країн. Глобалізація, безперечно, буде впливати на формування секторальної структури національної економіки, але самостійність та самодостатність розвитку окремих країн залишатиметься пріоритетною.

Вплив глобалізації, як однієї із основних структуроформувальних чинників, прискорює формування постіндустріального суспільства в країнах із трансформаційною економікою на основі ефективного використання продуктивних сил людства та досягнень НТП. В свою чергу, процеси транснаціоналізації та інтернаціоналізації виробництва, а також глобальні фінансові потоки впливають на структурні пропорції в національних економіках на користь того чи іншого сектору. В розвинених країнах глобалізаційні процеси сприяють формуванню постіндустріальної стадії розвитку, тобто відбувається структурні зрушення на користь третинного сектору. В країнах, які розвиваються, тому числі і в країнах із трансформаційною економікою глобалізація сприяє поглибленню диспропорцій у секторальній структурі економіки цих країн. Вони проявляються не тільки у співвідношенні між секторами (збільшення частки сировинних галузей у структурі економіки), а й у їх якісному розвитку (низький технологічний рівень галузей первинного та вторинного секторів економіки), оскільки рухаються шляхом «наздоганяючого розвитку». Тому пріоритетним завданням для цієї групи країн є виробництво товарів для задоволення внутрішнього споживчого попиту, і також конкурентоспроможної продукції, як для

національного, так і міжнародного ринків, а не сировинне пристосування до глобалізованого простору. Вирішення цього завдання призведе до мінімізації диспропорцій секторальної структури економіки та формування високорозвиненої економіки країни.

Переконливим є те, що глобальні процеси не повинні посилювати головний конфлікт сучасного світопорядку, який полягає в тому, що світ розділився на частини, одна з яких перейшла в постіндустріальну еру, інша залишається в стадії індустріальної ери, а третя – в доіндустріальній ері «відсталості й бідності». А навпаки, глобалізація повинна нівелювати диспропорції та сприяти розвитку окремих національних економік на основі ефективного використання свого потенціалу та світових досягнень науково-технічного прогресу. Необхідно також і нове розуміння глобальних процесів, яке полягає в тому, що не людина пристосовується до змін глобального середовища, а глобальне в суспільстві та економіці відбиває зростаючий потенціал саморозвитку людини. Тоді глобальні процеси будуть сприяти розвитку в широкому розумінні, а не «пригніченню» одного суб'єкта іншим. Таким чином, глобалізація призведе до позитивних зрушень в структурі національної економіки тоді, коли суб'єкти національної економіки будуть змінювати свої ціннісні орієнтири відповідно до постіндустріальної стадії розвитку.

Аналіз сутності глобалізації, дозволяє вважати, що її вплив поширювався не лише на національні економіки, але й спричиняв колосальні зміни у високотехнологічних галузях. В даний час інтернаціональна організаційна та виробнича структура, притаманна всім світовим авіа корпораціям та є вагомою конкурентною перевагою на глобальному ринку. В умовах глобалізації сформувалася певна модель реалізації проектів світових виробників авіабудування, яка забезпечується чітким взаємодією її учасників. Взаємопов'язана система виробництва авіабудівної галузі представлена у вигляді «ієрархічної піраміди постачальників». Перший ешелон представлений компаніями-лідерами, які здійснюють розробку, складання і продаж літаків. Другий ешелон складається з компаній постачальників компонентів для літаків та умовно розділені на чотири рівні за ступенем використання їх продукції в літаках (рівень агрегатів, вузлів і секцій, деталі та нормалізовані вироби, заготовки та напівфабрикати).

Літакобудівні компанії «першого ешелону», які діють як генеральні підрядники з метою зниження витрат на проектування та виробництво нових літаків, постійно вдосконалюють аутсорсинг і прагнуть

сконцентрувати власні ресурси на розробку, складання та маркетинг літаків. Також лідери оптимізують науково-виробничу кооперацію зі своїми партнерами і раціоналізують свою мережу постачальників компонентів літаків - компаній «другого ешелону». Для компаній «другого ешелону» важливими проблемами є зниження виробничих витрат, розширення виробничих потужностей і залучення інвестицій в сучасні технології та розробку нової продукції, оскільки на ринку компонентів літаків зростає пропозиція продукції з регіонів з низькими виробничими витратами.

Опис моделі реалізації проектів світових виробників авіабудування можна представити через стратегію американської компанії Boeing, яка, переглянувши свою стратегію, розширила співпрацю з іноземними постачальниками устаткування, деталей і навіть послуг інжинірингу. Стратегія Boeing полягає в тому, щоб зберігаючи проект, передати більшу частину робіт субпідрядникам, а самій здійснювати лише остаточне складання літаків. Така стратегія застосовується з метою зниження рівня виробничих витрат, розподілення ризиків, пов'язаних з новими програмами будівництва літаків. Компанія Boeing все активніше укладає міжнародні аутсорсингові угоди, переводячи частину виробничих робіт безпосередньо в країни, які є покупцями літаків.

З огляду на глобальний масштаб діяльності галузі та жорстку конкуренцію між основними світовими виробниками літаків, питання будь-якої фінансової та іншої державної допомоги виробникам літаків з боку національних урядів винесені на міждержавний рівень обговорення. Але жодна з країн, яка займається виробництвом літаків, не відмовилась від державної прямої або непрямої допомоги для галузі.

У більшості країн запроваджена та діє значна державна підтримка літакобудування, зокрема, США, Канада, Бразилія, країни ЄС, Китай та Японія. Наприклад, американці фінансують «Boeing» за допомогою сприятливого податкового режиму і регулярних державних замовлень, а європейці вкладають ресурси у розвиток виробництва [8]. А у Бразилії лізингові компанії (через систему страхових агентств і національних банків розвитку) можуть передавати покупцям літаки під 2-3% річних. Завдяки цьому бразильський «Embraer» за два десятиліття закріпився у ТОП-5 найбільших світових виробників.

З метою посилення конкурентної позиції національної авіабудівної промисловості на світовому ринку Україні необхідно об'єднувати свої зусилля з іншими країнами. Базуючись на моделі розвитку світової

авіапромисловості, що була нами розглянута вище, та тенденціях розвитку національного авіабудівництва, які досить широко висвітлені українськими науковцями в науковій літературі [1-6], визначимо основні напрями міжнародного співробітництва національної авіаційної галузі в нових інтеграційних умовах (рис. 1).

Рис. 1. Напрями міжнародного співробітництва національної авіаційної галузі в умовах глобалізації

Джерело: авторська розробка

Обґрунтування вибору цих векторів полягає в наступному:

1. Реалізація спільних літакобудівних проектів. Саме реалізація спільних проектів з іноземними літакобудівними підприємствами та створення спільних авіапідприємств є важливим напрямом міжнародного співробітництва. Але зазначимо, що злиття українського авіапідприємств з світовими іноземними компаніями може створити загрозу втрати національної літакобудівної галузі. Відповідно задля забезпечення вигідного функціонування літакобудівної галузі для України державі необхідно створити певні обмеження на перенесення спільного виробництва у країну-партнера, сприяти залученню національних виробничих потужностей, що дозволить збільшити рівень виробництва та кількість робочих місць.

2. Вдосконалення літакобудівної техніки. Цей напрям необхідно проводити згідно з існуючими світовими тенденціями та враховуючи всі новітні досягнення у сфері літакобудування. Прогресивним напрямком для України є розробка та виробництво безпілотних авіаційних комплексів спільно з провідними фірмами світу з максимально можливим залученням вітчизняної промисловості.

3. Розбудова системи імпортозаміщення деталей. Необхідно реалізовувати імпортозаміщуючі заходи та створювати модифікації

літаків з використанням деталей різних постачальників (країни Європи, США, Бразилія, Китай).

4. Диверсифікація географічної структури експорту та співробітництва. Необхідно створити диверсифіковану систему розподілення продукції українського авіабудування з урахуванням прогнозного рівня попиту в різних регіонах світу. В сучасних умовах переорієнтації України з російського ринку на інші зарубіжні ринки, досить перспективним для МЕС в сфері літакобудування є ринки регіонів Близького Сходу та Північної Африки [9;10].

Але прогрес у розвитку цих напрямів міжнародного співробітництва національної авіаційної галузі значною мірою залежить від реалізації державної політики залучення іноземних інвестицій. Також важливим є сприяння торгівельно-промислових палат та державних інституцій в організації міжнародних авіаційних виставок-ярмарків за участю українських авіавиробників, в підготовці та участі українських підприємств у міжнародних авіасалонах, що сприятиме налагодженню торгівельно-економічних зв'язків у жорстких ринкових умовах.

Висновки. На основі проведеного аналізу визначено, що вплив глобалізації, як однієї із основних структуроформувальних чинників, прискорює формування постіндустріального суспільства в країнах із трансформаційною економікою. Процеси інтернаціоналізації виробництва впливають на структурні пропорції в національних економіках на користь того чи іншого сектору. Зокрема, глобалізація вплинула на авіабудівну промисловість шляхом створення нової моделі реалізації проектів світових виробників авіабудування, яка забезпечується взаємодією компаніями-лідерами, які здійснюють розробку, складання і продаж літаків та компаніями другого ешелону, які є постачальниками компонентів для літаків (агрегатів, вузлів і секцій, деталей та виробів, заготовок та напівфабрикатів). З огляду на активну участь України у світовому виробництві літаків та з метою посилення її конкурентної позиції необхідно впроваджувати дану модель, об'єднавши свої зусилля з іншими країнами. На наш погляд, цьому сприятиме реалізація наступних напрямів міжнародного співробітництва національної авіаційної галузі нових інтеграційних умовах: реалізація спільних літакобудівних проектів; вдосконалення літакобудівної техніки; розбудова системи імпортозаміщення деталей; диверсифікація

географічної структури експорту та співробітництва. З метою реалізації МЕС доцільною є активізація політики залучення іноземних інвестицій, сприяння розвитку міжнародних авіаційних виставок-ярмарків за участю українських авіавиробників. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягатимуть в розробці та конкретизації заходів щодо реалізації проектів українських виробників авіабудування в нових інтеграційних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ареф'єва О.В., Капаруліна І.М. Українське авіабудування: напрями трансформації / О.В. Ареф'єва, І.М. Капаруліна // Інноваційна економіка. - 2013. - № 3. - С. 3-8 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_3_2.pdf
2. Геєць І.О. Оцінка та стратегічні напрями розвитку авіабудування України / І.О. Геєць, Ю.С. Слюсаренко // Стратегія розвитку України. - 2013. - № 1. - С. 47-52.
3. Скібіцька Л. Аспекти виходу авіабудівних підприємств на зовнішній ринок в умовах кризи / Л. Скібіцька // Економіка розвитку. - 2014. - № 3. - С. 54-58.
4. Бронова Ю.Г. Літакобудівна галузь як об'єкт господарсько-правового забезпечення / Ю. Г. Бронова // Юрист України. - 2014. - № 1. - С. 67-74.
5. Смітюх Т.В. Місце та роль процесів злиття та поглинання у розвитку авіаційної промисловості [Електронний ресурс] / Т.В. Смітюх. – Режим доступу : <http://jrnل.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/4671>
6. Борисенко П.А. Проблеми реформування та розвитку авіаційної промисловості України / П.А. Борисенко // Економіка та держава. – 2008. – № 8. – С. 61–65.
7. Світогосподарська диспропорційність : особливості, тенденції, вплив на економіку України : наукова доповідь / за ред.. чл.-кор. НАН України Л. В. Шинкарук ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. НАН України. – К., 2012. – 152 с.
8. Огляд авіабудівної галузі України за I півріччя 2014 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.credit-rating.ua/img/st_img/AS/2014/10.10.2014/AVIA_CR_I_pol_2014.pdf.
9. Щодо розвитку вітчизняного літакобудування та створення умов для міжнародної кооперації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrmilitary.com/2016/07/aircraft.html>
10. Перспективи співробітництва України та арабських країн в авіаційній галузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/august08/16.htm>